

Шепелєва С. В.

здобувач,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ НА ФОРМУВАННЯ ПОПИТУ НА ГРОШІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

У роботі узагальнено світові та вітчизняні теоретичні підходи до формування попиту на гроші в аграрному секторі економіки як важливого сегменту господарської діяльності. Доведено, що формування попиту на гроші в умовах українського агропродовольчого ринку зумовлюється особливостями економіки країни та нестабільністю політичних і соціально-економічних чинників. Відмічено, що останніми роками попит на гроші став більш стабільним з погляду формування за класичними схемами. Найбільш деформуючий вплив на попит зберігають інфляційні процеси, але водночас довіра до високоліквідних грошових активів зростає. Одержані результати проведеного дослідження незаперечно доводять, що нині не сформовано належного апарату впливу на інфляційні очікування аграріїв, що спричиняє різкі зміни обсягу попиту на гроші на українському ринку.

Ключові слова: аграрний сектор, гроші, держава, економіка, попит, інфляція, ринок.

Постановка проблеми. Попит на гроші у структурі грошового ринку формується в різних сферах господарської діяльності, зокрема і аграрному секторі економіки. Він визначається як на етапі утворення, так і розподілу доходу. На відміну від широкого загалу, для якого попит на гроші переважно трактується як абсолютний розмір грошової маси, яку кожна людина прагне збільшувати, в економічній теорії попит на гроші визначається як частина доходу, що індивіди прагнуть мати саме у грошовій формі. Водночас, протилежними є погляди щодо стабільності попиту на гроші. На одному боці знаходяться кейнсіанці, які вважають, що попит на гроші підлягає постійним коливанням, на другому – представники кількісної теорії та їх послідовники – монетаристи, які вважають попит на гроші постійним. Сукупність нерозв'язаних питань, пов'язаних зі специфікою теоретико-методичних та прикладних аспектів формування попиту на гроші в сільському господарстві зумовлюють актуальність і необхідність наукових досліджень, оскільки попит на гроші відрізняється від попиту на інші сільськогосподарські товари.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основі сучасного трактування попиту на гроші лежать праці О. Базилинської [1], К. Ватаманюк [2], О. Дзюблук [3], О. Береславки [4],

О. Ковалюк [5], Т. Добросердової, та Т. Кардашової [6]. Питання теорії і методології руху грошових потоків, виробництва продукту, рівноваги ринків і економіки здійснювали представники різних економічних шкіл: А. Сміт, Дж. Мілль, А. Маршалл, Р. Гільфердінг, Дж. М. Кейнс [7], І. Фішер, М. Фрідмен та інші вчені. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень щодо впливу чинників, які визначають параметри попиту на гроші, вони не дають відповіді на сучасні виклики внутрішнього і зовнішнього аграрних ринків.

Формулювання цілей статті. Метою статті є узагальнення світових та вітчизняних теоретичних підходів до формування попиту на гроші в аграрному секторі економіки як важливому сегменті господарської діяльності.

Викладення основного матеріалу. Ринкова економіка передбачає постійний обмін благами. Як правило, ці заходи опосередковуються грошми. Така обставина зумовлює потребу у певній кількості грошей для здійснення економічних операцій. Гроші – це актив, який висвітлює переваги ліквідності, оскільки за них без витрат можна придбати найбільш бажане благо. Вони слугують одиницею обліку, дозволяючи вимірювати ціни та доходи.

Потрібно також прийняти до уваги важливий висновок фахівців про те, що гроші виступають і засобом збереження як один із способів зберігання багатства. Це зумовлює для кожного суб'єкта економічної діяльності у сфері сільського господарства потребу в певній кількості грошей.

Отже, сутність попиту на гроші можна аргументувати як попит на одну з можливих форм багатства. Згадаємо про ту частку багатства, яку сільськогосподарські товаровиробники мають намір зберігати у грошовій, найбільш ліквідній, формі. Це означає, що попит на гроші слід розглядати як попит на запас грошей у певний, фіксований у часі, момент, а не як потік грошей, що визначається за певний період часу. З точки зору Дж. М. Кейнса під попитом на гроші розуміють таку кількість грошей, яку економічні суб'єкти бажають та готові мати у своєму розпорядженні для проведення поточних розрахунків як на даний момент часу, так і в майбутньому [7].

На думку дослідників, гроші бажані не за для самих себе, а для того, щоб купувати за них необхідні товари і послуги. Грошми володіють через їх представницьку вартість. Проте зберігання грошей є обмеженим, оскільки нагромадження багатства у формі грошей, а не в інших формах, характеризується як вартість втрачених можливостей. Загалом ті сільськогосподарські товаровиробники, які тримають гроші, не вкладають їх, відмовляються від відсоткового доходу та дивідендів. Тому попит на гроші орієнтується на потребу здійснювати трансакційні операції, в тому числі, мотиви споживання і на бажання володіти активами у майбутньому, тобто притримувати гроші як засіб нагромадження вартості. Крім того, вчені зазначають ще такі мотиви попиту на гроші, як мотив обережності і

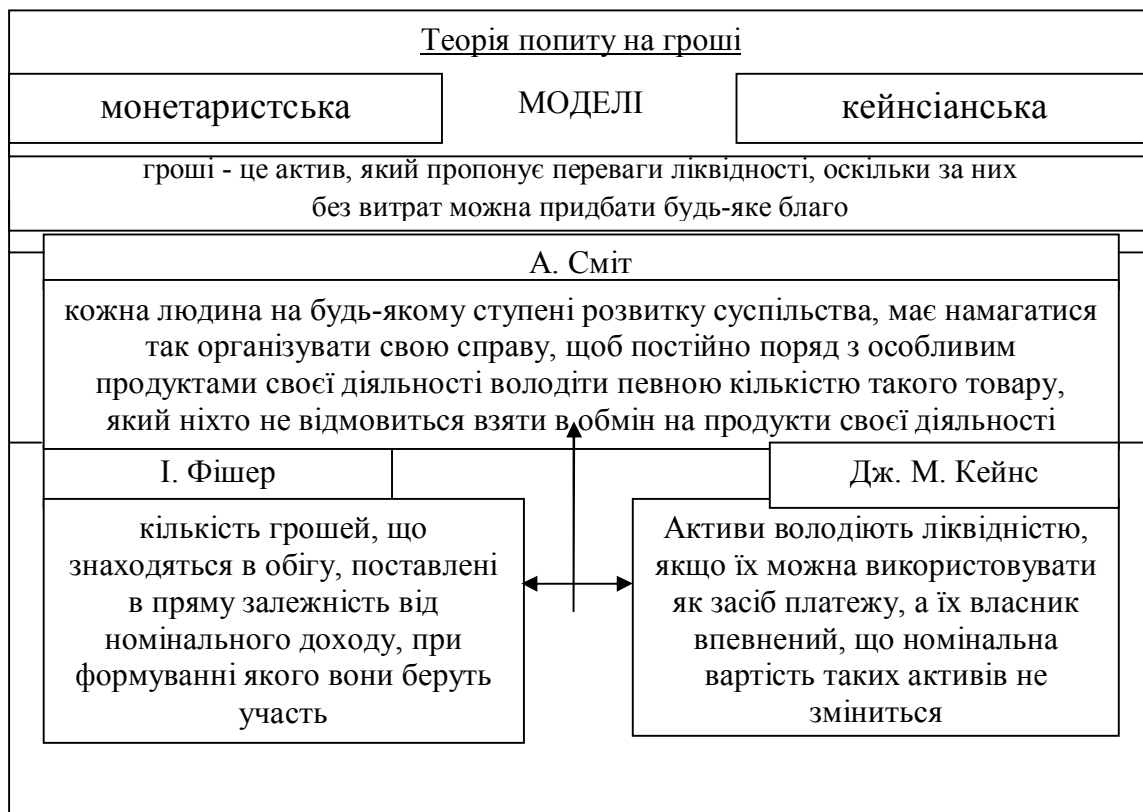
спекулятивний. Варто відмітити, що виступаючи загальним еквівалентом, гроші мають найбільший попит.

Справедливо нині звучить теза А. Сміта, згідно з якою кожна розумна людина на будь-якому ступені розвитку суспільства після появи поділу праці, природно, має намагатися так організувати свою справу, щоб постійно поряд з особливим продуктами своєї діяльності володіти певною кількістю такого товару, який, на його думку, ніхто не відмовиться взяти в обмін на продукти своєї діяльності [9, с. 14].

Разом з тим, теорія попиту на гроші пройшла досить довгий і складний шлях розвитку, який відображається не лише у виникненні різних моделей. Вивчення цього питання призвели до виникнення двох головних підходів і розробки двох різних моделей: монетаристської та кейнсіанської (рис. 1).

І. Фішер розробив у рамках класичної теорії економічної рівноваги завершену монетарну концепцію. Кількісну теорію І. Фішера в окремих випадках називають ще теорією попиту на гроші, тому що кількість грошей, що знаходяться в обігу, поставлені в пряму залежність від номінального доходу, при формуванні якого вони беруть участь. У загальному вигляді попит на гроші є функцією, яка залежить від таких чинників:

- а) рівень цін (їх номінальні значення у певний період визначають стартовий обсяг попиту на гроші);
- б) інфляційні очікування стимулюють зниження попиту цього - власники грошей у своєму намаганні позбутися можливих втрат у результаті знецінення грошей вдаються до спроб трансформації грошей в інші види активів;
- в) інтенсивність товарно-грошового обігу або здійснення укладених угод. Чим вище ділова активність, тим більше виробляється продукції, тим більше попит на гроші.

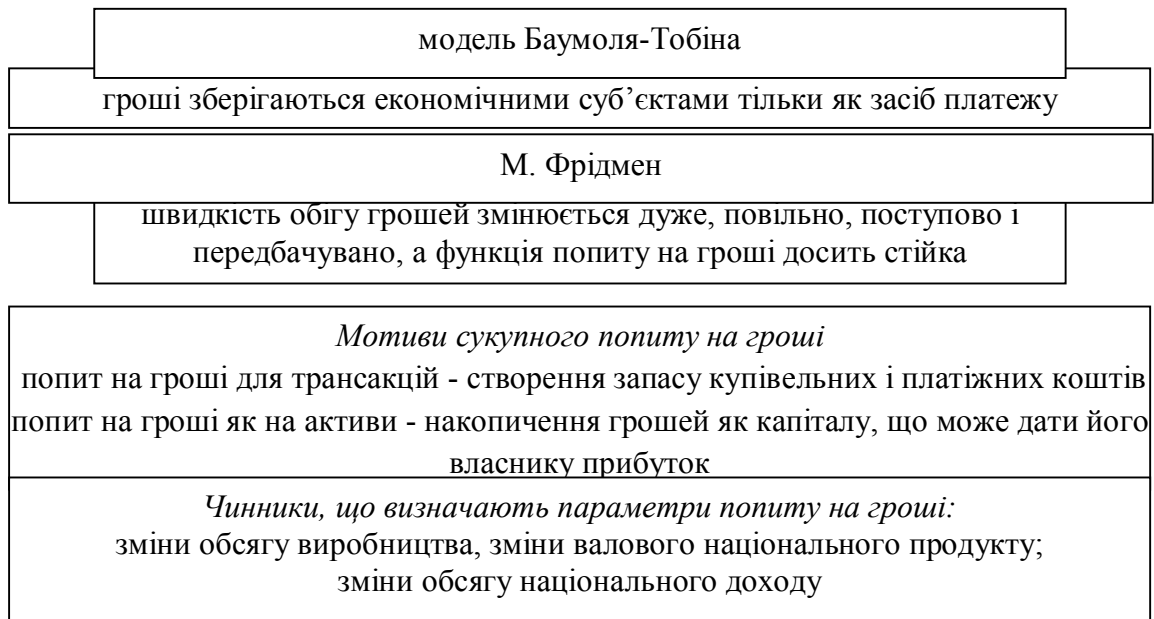

Рис. 1. Теоретична сутність еволюції поглядів на формування попиту на гроші

Безумовно, у сільському господарстві одночасно можна спостерігати тенденції: зниження реальних обсягів агропромислового виробництва, яке об'єктивно спричиняє зниження попиту на гроші; очікування високої інфляції посилює бажання якомога скоріше здійснити угоди, придбати необхідні матеріально-технічні ресурси та позбавитися грошей; розвиток торгівлі сільськогосподарською продукцією, який супроводжує перші роки реформ, підвищує інтенсивність товарно-грошового обігу та призводить до зростання попиту на гроші. Зростання у національній економіці питомої ваги галузей з тривалим відтворювальним циклом призводить до уповільнення темпу обігу грошей і зростання попиту на них, зумовлює сезонні коливання. Сезонний характер багатьох галузей, пов'язаний саме із сільським господарством, призводить до значних сезонних коливань у попиті на гроші.

У своїй книзі «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» Дж. М. Кейнс унікає класичну кількісну теорію попиту на гроші. В його власній теорії головну роль має поняття норми відсотка. Дж. М. Кейнс розглядав гроші як один із типів багатства і стверджував, що та частина портфелів активів, яку господарські агенти бажають зберегти в формі грошей, залежить від того, наскільки висока цінність властивості ліквідності. Активи володіють ліквідністю, якщо їх можна використовувати як засіб платежу, а їх власник впевнений, що номінальна вартість таких активів не зміниться. Казати, що люди віддають перевагу відносно ліквідному портфелю – те ж саме, що казати про відносно великий попит на гроші з їх сторони. Саме з цієї причини Дж. М. Кейнс назвав свою теорію попиту на гроші теорією переваги ліквідності. Дж. М. Кейнс вважав, що три причини примушують людей зберігати

принаймні частину багатства у формі ліквідних грошових активів (таких як готівка, поточні рахунки до запитання), а не менш ліквідних, але тих, що приносять дохід як облігації:

1. Транзакційний мотив – люди зберігають деяку частину своїх активів у формі грошей для використання їх як засобу платежу. Щоб вирішити, скільки грошей тримати для транзакційних операційних цілей, особа має зважити, у що обходиться тримання на руках невеликих сум грошей і скільки відсоткового доходу можна одержати, якщо покласти гроші під відсоток.

2. Мотив обережності або застережний мотив – зберігання частини портфеля активів у формі грошей може зумовлюватися бажанням забезпечити в майбутньому можливість розпоряджатися певною частиною своїх ресурсів у формі готівки. Дж. М. Кейнс вважав, що кількість грошей, необхідних індивіду для здійснення угод купівлі – продажу і відкладена, виходячи з мотиву обережності, приблизно пропорційна його доходу. Чим більше готівки людина тримає, тим більша ймовірність втрат, спричинених неліквідністю, тобто браком грошей на певний момент. Проте чим більше людина тримає на руках, тим від більшого відсоткового доходу вона відмовляється. Оптимальна величина застережних залишків грошей на руках має бути між такими малими застережними залишками готівки, що особі, майже без сумніву, доведеться відмовитися від деяких покупок, і такими великими залишками готівки на руках, що при потребі майже завжди можна буде заплатити. Оптимальна величина передбачає балансування між втратою процентного доходу і можливістю не бути залишеним без грошей, неліквідним. Розгляд транзакційного мотиву і мотиву обережності роблять кейнсіанську теорію переваги дуже схожою на класичну кількісну теорію. Але Дж. М. Кейнс вважав, що господарські агенти будуть тримати частину портфеля своїх активів у ліквідній формі, якщо вони вважають, що володіння активами в іншій формі пов'язане зі значним ризиком.

3. Спекулятивний мотив виникає від бажання уникнути втрат капіталу, що зумовлені зберіганням активів у формі облігацій. Наприклад, у періоди очікуваного підвищення норм позичкового відсотка. Цей мотив формує зв'язок між величиною попиту на гроші і нормою позичкового процента.

Отже, Дж. М. Кейнс розглядав попит на гроші як функцію двох змінних величин. За інших рівних умов збільшення номінального доходу викликає збільшення попиту на гроші, зумовлене існуванням транзакційного мотиву і мотиву обережності. Також, вчений наголошував, що зниження норми позичкового відсотка збільшує попит на гроші, обумовлений існуванням спекуляційного мотиву.

Доцільно наголосити на тому, що сучасною концепцією попиту на гроші, що розглядає їх з транзакційних позицій, є модель Баумоля-Тобіна. Транзакційні теорії

тракують, що гроші зберігаються економічними суб'єктами тільки як засіб платежу. Проблему, вирішувану в моделі Баумоля-Тобіна, можна порівняти з проблемою підприємства, що визначає, який рівень запасів йому зберігати, для того щоб, забезпечити безперервність відтворення та знизити до мінімуму втрати від зберігання запасів [9, с. 150]. Економічний суб'єкт вирішує, який запас грошей у цей момент слід зберегти, щоб забезпечити відповідну платоспроможність.

М. Фрідмен вказує, що гроші - один з видів активів. Він відстоював ідею якості альтернативних активів та розглядав облігації, акції, предмети тривалого користування, ліквідні капіталовкладення. Він розробив декілька моделей попиту на гроші. Одна з них має наступний вигляд [10, с. 132]:

$$MD = f(P, r_b, r_a, P/P, Y_n / r), \quad (1)$$

де MD – планований попит на номінальні касові залишки; r_b , r_a - відповідно дохід на облігації та акції; P/P – темп інфляції; Y_n – перманентний дохід; r – середня віддача всього майна.

Відповідно до наведеної функції попит на гроші прямо пропорційний рівню цін: чим вище рівень цін, тим більше попит на номінальні грошові залишки. Він обернено пропорційний доходу на облігації та акції, оскільки чим вища доходність цінних паперів як альтернативних активів, тим менше попит на гроші. З ростом темпу інфляції попит на гроші пов'язаний оберненою залежністю: чим вище темп інфляції, тим менше грошей люди бажають мати в наявності. Вони вважають за краще вкладати дохід у фізичні активи. Перманентний дохід визначається М. Фрідменом як постійний дохід, який отримує і сподівається отримувати тривалий час кожен суб'єкт. Він визначається як середньозважена величина річних доходів від усіх видів майна (активів), які планує отримати суб'єкт за ряд майбутніх років. На відміну від тимчасового доходу, який може складатися з несподіваних збільшень і відрахувань, величина перманентного доходу досить стабільна. Із зростанням сукупного майна, збільшується попит на всі активи, в тому числі і на гроші. За допомогою ряду перетворень модель попиту на гроші має вигляд:

$$M * V (Y_n / P, r_b, r_a, P/P) = Y_n \quad (2)$$

Це сучасна модифікація рівняння кількісної теорії грошей. Відповідно до неї кількість грошей перебуває в прямій залежності від доходу і в оберненій від швидкості грошей. Проте в даному варіанті рівняння є суттєві особливості, що відрізняють функцію попиту на гроші М. Фрідмена від класичної. На нашу думку, тут враховується залежність попиту на гроші від темпу інфляції. Також швидкість обігу грошей є функцією від реального перманентного доходу, прибутковості від цінних паперів, темпу інфляції. Проте М. Фрідмен виходив із стабільності. Наукові прагнення вченого, були спрямовані на доведення нечутливості попиту

Економіка. Управління. Інновації. Випуск № 2 (12), 2014

на гроші до змін ставки відсотка. Крім того, він вважав, що перманентний дохід теж відносно стабільний. Це дозволило М. Фрідмену стверджувати, що швидкість обігу грошей змінюється дуже, повільно, поступово і передбачувана, а функція попиту на гроші досить стала.

Мотивами сукупного попиту на гроші є попит на гроші для трансакцій, створення запасу купівельних і платіжних коштів, попит на гроші як на активи, накопичення грошей як капіталу, що може дати його власнику прибуток.

Представники всіх теоретичних концепцій попиту на гроші визначають такі чинники, що визначають параметри попиту на гроші: зміни обсягу виробництва, зміни валового національного продукту (ВНП); зміни обсягу національного доходу (НД). Цей вплив зумовлено трансакційним мотивом накопичення грошей. Чим більший обсяг виробництва ВНП і НД, тим більшими можуть бути обсяг операцій щодо їх реалізації і потрібний запас грошей для проведення цих операцій. Зміна номінального обсягу ВНП визначається двома показниками: динамікою рівня цін; рівнем реального обсягу виробництва.

Розглянемо особливості формування попиту на гроші саме у сільському господарстві України. Як бачимо, особливістю є високий рівень інфляційних процесів, які викликані державною грошово-кредитною політикою та неадекватними темпами зростання ВНП і доходів населення [3, с. 32-37]. Високий рівень інфляційних ризиків змушує споживачів зберігати кошти в альтернативних активах, які є менш ризикованими, ніж готівка. Це в свою чергу змінює параметри залежності обсягу попиту на гроші від розмірів ВНП. На сьогодні інфляція має насамперед не монетарний, а структурний характер [4, с. 20-24]. На агропродовольчому ринку все ще наявні суттєві диспропорції, викликані постійною зміною структури економіки та неналежною інфраструктурою, недосконалою системою організації, зокрема відсутністю виваженої політики імпортозаміщення. Цілком зрозуміло, що розвиток інфляційних процесів в Україні послаблює функцію гривні як засобу нагромадження. У результаті проведеного дослідження ми з'ясували, що споживачі надають перевагу збереженню коштів у формі іноземної валюти. Внаслідок інфляційних процесів деформуються не тільки співвідношення між попитом на гроші та ВНП, а й еластичність попиту відносно норми процента. Зростаюча інфляція ускладнює встановлення позитивної норми реального відсотка, що робить капіталізацію активів надто ризикованою.

Водночас Україна має нестабільний агропродовольчий ринок, який характеризується постійним коливанням цін і зміною пропозиції якісного товару. Відповідно до цього попит на гроші на українському ринку не може формуватися стабільно в умовах радикальних і швидких змін у ринкових та цінових очікуваннях.

У методологічному відношенні ринкова інфраструктура не в повній мірі розвинута. При цьому можливість зберігання коштів у вигляді фінансових активів значно ускладнюється. В результаті спрацьовує ефект заміщення у тому ж напрямі, що й високі інфляційні очікування. Навіть у періоди, коли реальний процент характеризується достатньо позитивним значенням, сільськогосподарські товаровиробники не мають можливості швидко і надійно трансформувати свій запас грошей у запас дохідних активів. Це істотно послаблює еластичність попиту на гроші від процента, призводить до надмірного накопичення грошей у готівковій формі. Слабо розвинена структура фінансового та грошового ринку призводить до того, що грамотне регулювання цих ринків стає дуже складним. Окрім того, в Україні немає культури здійснення комунікацій з громадськістю з питань, пов'язаних з розвитком інфляційних процесів. Крім того, не сформовано належного апарату впливу на інфляційні очікування аграріїв, що спричиняє різкі зміни обсягу попиту на гроші на українському ринку.

У сучасних реаліях формування попиту на гроші за класичними схемами в умовах української економіки утруднене у зв'язку з великою часткою тіньової економіки. Необхідно зрозуміти, що таке явище викликає появу нових мотивів і цілей накопичення грошей. Тож попит формується частково у викривленій залежності від ВВП та інших чинників.

Висновки. Проведене дослідження дало можливість на основі теоретико-методологічних заходів дослідити тенденції еволюції теоретичних поглядів на формування попиту на гроші в аграрному секторі економіки, що в цілому дозволяє сформулювати такі висновки:

1. Формування попиту на гроші в умовах українського агропродовольчого ринку зумовлюється особливостями економіки країни та нестабільністю політичних і соціально-економічних чинників. Вважаємо за необхідне відмітити, що останніми роками попит на гроші став більш стабільним з погляду формування за класичними схемами. Найбільш деформуючий вплив на попит зберігають інфляційні процеси, але водночас довіра до високоліквідних грошових активів зростає.

2. Попит на гроші – одне з ключових і найбільш складних явищ ринку грошей. Його вивчення виявилось головною проблемою сучасної теорії грошей, а успіхи в його пізнанні визначали розвиток цієї теорії в ХХ ст., відкривали можливості ефективного регулювання ринку грошей через механізми та інструменти грошово-кредитної політики. В Україні, де тільки формується цей ринок освоюються механізми та інструменти грошово-кредитної політики, вивчення попиту на гроші набуває особливого теоретичного та практичного значення.

1. Базилинська О. Я. Макроекономіка / О. Я. Базилинська, А. І. Бажан. – К.: Центр навч. л-ри, 2005. – 442 с.
2. Ватаманюк К. Л. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка. – К.: Альтернативи. – 2001. – 607 с.
3. Дзюблюк О. Оптимізація механізмів грошово – кредитної політики центрального банку / О. Дзюблюк // Вісник НБУ. – 2003. – № 1. – С. 32-37.
4. Береславка О. Девальвація гривні: вплив на інфляційні процеси в Україні та рівень доларизації економіки / О. Береславка, Вісник НБУ. – 2006. – № 6. – С. 20-24.
5. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України: проблеми теорії і практики / О. М. Ковалюк. – К., 2001. – 280 с.
6. Добросердова Т. О., Кардашова Т. М. Гроші, грошовий обіг та кредит: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / Азовський регіональний ін-т управління при Запорізькому держ. ун-ті. – Бердянськ: Будинок техніки плюс, 2002. – 110 с.
7. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег: пер. с англ. / Дж. М. Форд. – М.: Прогресс, 1978. – 494 с.
8. Олексіч Д. В. Уточнення фундаментальних положень визначення попиту на гроші в моделі Баумоля-Тобіна. – Ефективна економіка. – № 3. – 2013. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1890>.
9. Макроекономіка. Навч. посіб. / Н. І. Базилев, М. М. Базилева, С. П. Гурка та ін; Під ред. Н. І. Базилева, С. П. Гурко. – Мн.: БГЕУ, 1998. – 216 с.
10. Економічна теорія / За ред. Н. І. Базилева, С. П. Гурко. – Мн.: Екоперспектива, 2002. – 637с

ШЕПЕЛЕВА С. В. ЭВОЛЮЦИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ НА ФОРМИРОВАНИЕ СПРОСА НА ДЕНЬГИ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ

В работе обобщены мировые и отечественные теоретические подходы к формированию спроса на деньги в аграрном секторе экономики как важного сегмента хозяйственной деятельности. Доказано, что формирование спроса на деньги в условиях украинского агропродовольственного рынка обусловлено особенностями экономики страны и нестабильностью политических и социально-экономических факторов. Отмечено, что в последние годы спрос на деньги стал более стабильным с точки зрения формирования по классическим схемам. Наиболее деформирующее влияние на спрос сохраняют инфляционные процессы, но в то же время доверие к высоколиквидным денежным активам растет. Полученные результаты проведенного исследования неопровержимо доказывают, что

сейчас не сформирована надлежащая система влияния на инфляционные ожидания аграриев, что вызывает резкие изменения объема спроса на деньги на украинском рынке.

Ключевые слова: аграрный сектор, деньги, государство, экономика, спрос, инфляция, рынок.

SHEPELEVA S. V. EVOLUTION OF THEORETICAL THINKING ON THE FORMATION MONEY DEMAND IN THE AGRICULTURAL SECTOR

The paper summarizes the international and domestic theoretical approaches to creating demand for money in the agricultural sector as an important segment of economic activity. It is proved that the formation of the demand for money in the Ukrainian agricultural markets predetermined by features of the economy and unstable political and socio-economic factors. It is noted that in recent years the demand for money has become more stable in terms of the formation of the classical schemes. The most distortion of demand keeps inflationary pressures, but also confidence in highly liquid financial assets increases. The obtained results of the study conclusively proves that today is not formed properly staff the impact on inflation expectations of farmers, causing sudden changes in demand for money in the Ukrainian market.

Keywords: agriculture, money, government, economy, demand, inflation, market.